

ASGARI ÜCRETTEKİ ARTIŞIN BÖLGESEL ETKİLERİ

Seyfettin Gürsel* Gökçe Uysal** ve Melike Kökkızıl***

Yönetici Özeti

Bu araştırma notu yüksek oranlı asgari ücret artışının ücret dağılımına olası etkilerine dair bir tahmin yapmayı amaçlamaktadır. Hanehalkı İşgücü Anketi 2013 yılı mikro verileri güncelleştirilerek yapılan analizde, Kasım 2015 itibarıyla özel sektörde tam zamanlı, kayıtlı ve ücretli çalışan bireylerin Türkiye genelinde yüzde 57,3'ünün, yani yarısından fazlasının net asgari ücret olarak belirlenen seviyenin altında ücret kazandığı ortaya çıkmaktadır. Bölgesel işgücü piyasalarına bakıldığında ücret şokunun ortalama ücretleri kimi bölgelerde (yüksek ücretli bölgeler) sınırlı kimi bölgelerde ise güçlü şekilde artıracığı beklenmektedir. Asgari ücretin 1300 TL'ye çıkmasıyla birlikte İstanbul ve Ankara dışındaki tüm bölgelerde ortanca ücretin 1300 TL'ye çıkması muhtemeldir. Diğer bir deyişle, hem ücretlerde azımsanamayacak büyüklükte bir artış olması beklenmektedir hem de bu artış özel sektörde tam zamanlı, kayıtlı ve ücretli çalışanların yarısından fazlasını etkileyecektir. Kuşkusuz, Türkiye gibi işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu bir ülkede asgari ücretin artması işgücü piyasasına girişi özendirilecektir. Ancak diğer taraftan, asgari ücretin artmasına paralel olarak artan firma maliyetlerinin firmaların kayıt dışı istihdam yaratma eğilimini güçlendirme ihtimali göz ardı edilemez.

Asgari ücret tartışması

1 Ocak itibarıyla net asgari ücret yüzde 30 artışla 1300 TL'ye yükseltildi. Brüt ücret ise 1274 TL'den 1935 TL'ye yükseldi¹. Bu yüksek ücret artışının ortaya çıkaracağı maliyet artışını karşılamayacaklarını öne süren işveren kesimi uzun süredir hükümetten destek talep ediyordu. Bu destek de belli oldu. 2016 yılı ile sınırlı kalmak üzere her ücretli çalışan için devlet ayda 110 TL yardım yapacak.

Bu araştırma notu, asgari ücretteki artışın yaratacağı ücret şokunun boyutuna dair bir tahmin oluşturmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda hesapları kolaylaştırmak için birkaç basitleştirici varsayımda bulunmak istiyoruz. Bu varsayımlardan en önemlisi asgari ücret artışının, asgari ücretin üzerinde kalacak ücretlerde herhangi bir artış yaratmayacağıdır. Örnek vermek gerekirse Şubat 2016'da 1400 TL kazanan bir bireyin ücretinin, Ocak 2016'da asgari ücretin 1300 TL'ye çıkmasından etkilenemeyeceği varsayılmaktadır. Böylelikle asgari ücret artışı sadece eski asgari ücret ile yeni asgari ücret arasında kalan ücretleri etkileyeceği varsayılmaktadır.

*Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@eas.bahcesehir.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bahcesehir.edu.tr

***Melike Kökkızıl, Betam, Araştırma Görevlisi, melike.kokkizil@eas.bahcesehir.edu.tr

¹ 2015 yılı asgari ücret hesaplamaları şu adresten incelenebilir:

http://www.turmob.org.tr/arsiv/mbs/pratikBilgiler/asgari_ucret2015.pdf

Benzer şekilde asgari ücretteki artışın kayıt dışı piyasadaki ücretler üzerinde bir etkisi de bu araştırma notunda irdelenmemektedir. Hâlbuki asgari ücret, kayıtlı piyasada olduğu gibi kayıt dışı piyasada bir fener işlevi görüyor olabilir. Diğer bir deyişle, asgari ücretin artması bu ücreti referans olarak alan kayıt dışı ücretleri de artırması çok muhtemeldir. Bu basitleştirici varsayımlar elbette tam geçerli değildir. Bu nedenle ücretlerde gerçekleşecek genel artışı asgari düzeyde tahmin ettiğimiz akılda tutulmalıdır.

Asgari ücretin etkilerinin bölgesel boyutu

Bu araştırma notunda TÜİK tarafından yayınlanan Hanehalkı İşgücü Anketi 2013 yılı mikro verileri kullanılmaktadır. Asgari ücret özellikle kayıtlı çalışan istihdam eden firmalar için bağlayıcıdır. Bu doğrultuda özel sektörde ya da vakıflar, sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışanlara odaklanılmıştır. Ayrıca, asgari ücretin artırılması kamu sektörünü ve özel sektörü farklı şekilde etkilemektedir zira kamu sektöründe oluşacak ek işgücü maliyeti merkezi yönetim bütçesi üzerinden Devlet tarafından üstlenilecektir. Bu durum göz önünde bulundurularak kamu çalışanları analize dâhil edilmemiştir. Böylelikle çalışanlara dair veriler, özel sektörde ya da kar amacı gütmeyen kuruluşlarda kayıtlı ve ücretli olarak tam zamanlı çalışan ücretleri yansıtmaktadır. 2013 yılında toplanan ücret verisi, TÜFE kullanılarak 2015 yılı Kasım ayına taşınmıştır.

Tablo 1'deki verilere göre, Türkiye'de özel sektörde ücretli ya da yevmiyeli, tam zamanlı ve kayıtlı olarak çalışan 9,5 milyon kişi bulunmaktadır. Çalışanların yüzde 57,3'ü 1300 TL'nin altında ücret kazanmaktadır. Bu basit tablo bile asgari ücretin 1300 TL'ye çıkmasının işgücü piyasası üzerindeki etkisinin çok geniş olacağını ortaya koymaktadır.

Tablo 1 1300 TL'nin altında net ücret alanların sayısı ve oranı

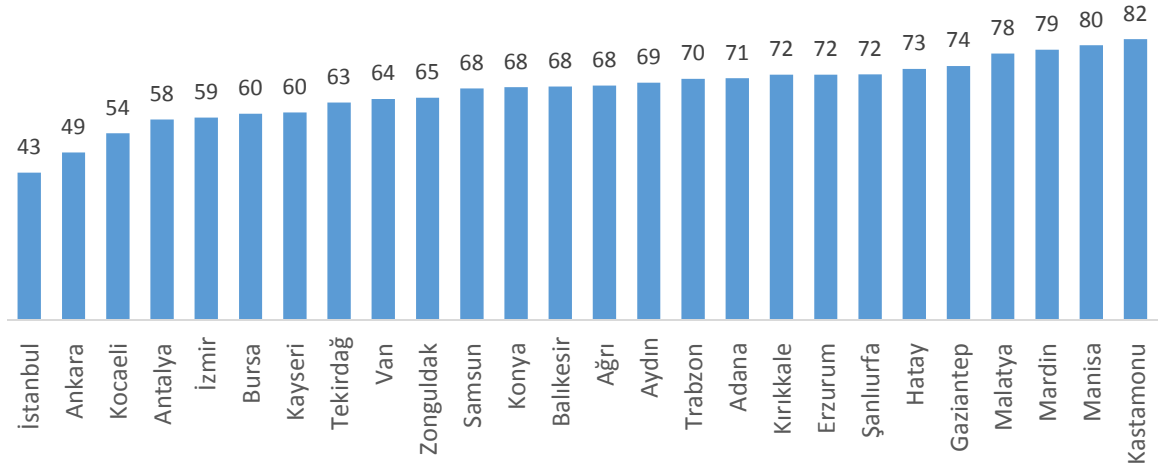
	Kişi (bin)	Yüzde
>1300	4.091	42,7
<1300	5.484	57,3
Toplam	9.575	100,0

Kaynak: HİA 2013, Betam Kasım 2015 güncellemesi

Türkiye'de bölgesel işgücü piyasalarının oldukça farklı yapılarda olduğu daha önceki araştırmalarda ortaya konmuştur. Dolayısıyla asgari ücretteki artışın etkilerinin de bölgesel piyasalarda farklı yoğunlukta hissedileceği tahmin edilmektedir. Şekil 1'de Türkiye'nin 26 bölgesinde 1300 TL'nin altında net ücret alan çalışanların oranları verilmektedir.² Veriler 1300 TL'nin altında kazananların oranının en düşük olduğu bölgenin açık arayla İstanbul (yüzde 43) olduğunu göstermektedir. 1300 TL'nin altında kazananların payının en yüksek olduğu ikinci bölge ise Ankara'dır (yüzde 48,9). En yüksek iki oran ise yüzde 82 ile Kastamonu ve yüzde 80,1 ile Manisa bölgelerindedir.

² NUTS2 bölgeleri içerdikleri iller içerisinde en büyük olan ilin adını almakla birlikte genelde birden çok ili içermektedir. Bölgelerin içerdikleri iller aşağıdaki tablolarda açık olarak yazılmıştır.

Şekil 1 Ücreti 1300 TL altında olanların toplam çalışanlar içindeki payı (%)

Kaynak: HİA 2013, Betam Kasım 2015 güncellemesi

Asgari ücretin 1300 TL'ye yükselmesinin ücret dağılımına etkisi

Asgari ücretin 1300 TL'ye çıkmasının yaratacağı ücret şokunun boyutunun ortaya konulması açısından bölgesel işgücü piyasalarındaki ortalama ve ortanca ücretlerin irdelenmesi önemlidir.

Tablo 1'in ilk sütununda 26 bölge için Kasım 2015 itibariyle mevcut ortalama ücretler verilmektedir. Kuşkusuz, asgari ücret 1300 TL'ye çıktığında ortalama ücret değişecektir. İkinci sütunda, asgari ücretin 1300 TL'ye çıktığı ve 1300 TL'nin üstündeki ücretlerin değişmediği varsayımları altında ortalama ücretler verilmektedir. Üçüncü sütunda, asgari ücretin 1300 TL'ye çıktığı durumda ortalama ücretlerdeki artış ve dördüncü sütunda ise bu artışın yüzdesi hesaplanmıştır. Bu noktada bir kez daha, hesaplanan artışların olabilecek en asgari düzeye işaret ettiğini belirtelim. Yeni asgari ücretin üzerinde bulunan yakın ücretlerde de gecikmeyle de olsa artışlar meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir.

Tablo 1 Asgari ücret artışının bölgesel ortalama ücretlere etkileri

	Ortalama ücret(TL)	1300 TL asgari ücret ile ortalama ücret(TL)	Ortalama ücretteki artış(TL)	Ortalama ücretteki artış(%)
İstanbul (İstanbul)	1.935	2.031	96	5,0
Tekirdağ (Edirne-Tekirdağ-Kırklareli)	1.385	1.564	179	12,9
Balıkesir (Balıkesir-Çanakkale)	1.316	1.518	202	15,3
İzmir (İzmir)	1.564	1.720	156	10,0
Aydın (Denizli-Aydın-Muğla)	1.319	1.525	206	15,6
Manisa (Manisa-Afyonkarahisar-Kütahya-Uşak)	1.182	1.417	235	19,9
Bursa (Bursa-Eskişehir-Bilecik)	1.469	1.620	151	10,3
Kocaeli (Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova)	1.624	1.770	146	9,0

Ankara (Ankara)	1.760	1.876	116	6,6
Konya (Konya-Karaman)	1.347	1.528	181	13,4
Antalya (Antalya-Isparta-Burdur)	1.535	1.693	158	10,3
Adana (Adana-Mersin)	1.333	1.552	219	16,4
Hatay (Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye)	1.280	1.504	224	17,5
Kırıkkale (Nevşehir-Aksaray-Niğde-Kırıkkale-Kırşehir)	1.282	1.493	211	16,5
Kayseri (Kayseri-Sivas-Yozgat)	1.434	1.612	178	12,4
Zonguldak (Zonguldak-Karabük-Bartın)	1.422	1.616	194	13,6
Kastamonu (Kastamonu-Çankırı-Sinop)	1.150	1.419	269	23,4
Samsun (Samsun-Tokat-Çorum-Amasya)	1.339	1.547	208	15,5
Trabzon (Trabzon-Ordu-Giresun-Rize-Artvin-Gümüşhane)	1.334	1.531	197	14,8
Erzurum (Erzurum-Erzincan-Bayburt)	1.320	1.520	200	15,2
Ağrı (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan)	1.316	1.510	194	14,7
Malatya (Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli)	1.188	1.433	245	20,6
Van (Van-Muş-Bitlis-Hakkâri)	1.333	1.506	173	13,0
Gaziantep (Gaziantep-Adıyaman-Kilis)	1.289	1.497	208	16,1
Şanlıurfa (Diyarbakır-Şanlıurfa)	1.332	1.551	219	16,4
Mardin (Siirt-Mardin-Batman-Şırnak)	1.228	1.491	263	21,4
Türkiye	1.595	1.749	154	9,7

Kaynak: HİA 2013, Betam Kasım 2015 güncellemesi

Veriler ortalama ücretin 1300 TL'ye oldukça yakın olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, asgari ücretin 1300 TL'ye çıkmasına paralel olarak bölgelerin, sadece üçü hariç hepsinde ortalama ücretin yüzde 10'un üzerinde artacağı öngörülmektedir. Ortalama ücretlerdeki artış sadece İstanbul, Kocaeli ve Ankara bölgelerinde yüzde 10'un altında kalmaktadır. Manisa, Kastamonu, Malatya ve Mardin bölgelerinde artışın yüzde 20'yi aştığı dikkat çekmektedir. Türkiye genelinde ya da toplam ücretler itibarıyla artış yüzde 9,7 olarak hesaplanmaktadır. Bu nispeten sınırlı artışın nedeni, ücretli çalışanların yüzde 44,8'inin düşük artış oranlarına sahip bu üç bölgede yoğunlaşmalarıdır. Bu üç bölge en yüksek ortalama ücrete sahip bölgelerdir (Tablo 1).

Ücret dağılımının normal dağılıma kıyasla daha yanlı olduğu bilinmektedir. Diğer bir deyişle, az sayıda yüksek ücretin ortalama ücreti yukarı çektiği, düşük ücretlerin ise genelde daha yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumda, genel eğilimi yansıtmaması açısından ortanca ücretler de değerlendirilmelidir. Ortanca ücret, en düşükten en yükseğe sıralanan ücretlerin tam orta

noktasındaki ücrete tekabül etmektedir. Diğer bir deyişle, ücretlerin yarısı ortanca ücretin altında, kalan yarısı ise ortanca ücretin üzerindedir. Tablo 3'te benzer bir hesap ile mevcut ortanca ücretler, asgari ücret 1300 TL'ye çıktığında oluşacak tahmini ortanca ücretler ve ortanca ücretteki artış miktarı ile yüzdeleri hesaplanmıştır.

Mevcut ortanca ücretler incelendiğinde, sadece İstanbul ve Ankara bölgelerinde ortanca ücretin 1300 TL'den yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, özel sektörde kayıtlı çalışan tam zamanlı ücretlilerin yarısından fazlası 1300 TL'nin altında kazanmaktadır. Dolayısıyla, asgari ücret 1300 TL'ye çıktığı takdirde bu iki bölgede ortanca ücretlerde bir değişiklik görülmemektedir. Ancak, kalan 24 bölgenin hepsinde ortanca ücret 1300 TL'ye yükselmektedir. Diğer deyişle bu 24 bölgede asgari ücretin 1300 TL'ye yükselmesi özel sektörde tam zamanlı ve ücretli çalışanların yarısından fazlasının ücretini artıracaktır.

Asgari ücretin 1300 TL'ye çıkması ortanca ücretlerde de yüzde olarak büyük farklılıklar yaratacaktır. Ortanca ücretlerin Balıkesir, Aydın, Kırıkkale, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı ve Gaziantep bölgelerinde neredeyse yüzde 20, Adana ve Hatay'da yüzde 23-24 ve Manisa, Kastamonu, Malatya, Şanlıurfa ile Mardin'de yüzde 25'in üzerinde artacağı hesaplanmıştır. Bu veriler, 26 bölgenin 15'indeki ortanca ücret artışlarının en az yüzde 20 olacağına işaret etmektedir.

Tablo 2 Asgari ücret artışının bölgesel ortanca ücretlere etkileri

	Ortanca ücret(TL)	1300 TL asgari ücret ile ortanca ücret(TL)	Ortanca ücretteki artış(TL)	Ortanca ücretteki artış(TL)
İstanbul (İstanbul)	1.452	1.452	0	0,0
Tekirdağ (Edirne-Tekirdağ-Kırklareli)	1.177	1.300	123	10,5
Balıkesir (Balıkesir-Çanakkale)	1.089	1.300	211	19,4
İzmir (İzmir)	1.210	1.300	90	7,4
Aydın (Denizli-Aydın-Muğla)	1.089	1.300	211	19,4
Manisa (Manisa-Afyonkarahisar-Kütahya-Uşak)	1.028	1.300	272	26,5
Bursa (Bursa-Eskişehir-Bilecik)	1.210	1.300	90	7,4
Kocaeli (Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova)	1.210	1.300	90	7,4
Ankara (Ankara)	1.331	1.331	0	0,0
Konya (Konya-Karaman)	1.149	1.300	151	13,1
Antalya (Antalya-Isparta-Burdur)	1.210	1.300	90	7,4
Adana (Adana-Mersin)	1.052	1.300	248	23,6
Hatay (Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye)	1.046	1.300	254	24,3
Kırıkkale (Nevşehir-Aksaray-Niğde-Kırıkkale-Kırşehir)	1.089	1.300	211	19,4
Kayseri (Kayseri-Sivas-Yozgat)	1.210	1.300	90	7,4

Zonguldak (Zonguldak-Karabük-Bartın)	1.125	1.300	175	15,6
Kastamonu (Kastamonu-Çankırı-Sinop)	1.004	1.300	296	29,5
Samsun (Samsun-Tokat-Çorum-Amasya)	1.089	1.300	211	19,4
Trabzon (Trabzon-Ordu-Giresun-Rize-Artvin-Gümüşhane)	1.089	1.300	211	19,4
Erzurum (Erzurum-Erzincan-Bayburt)	1.089	1.300	211	19,4
Ağrı (Kars-Ağrı-Iğdır-Ardahan)	1.089	1.300	211	19,4
Malatya (Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli)	1.028	1.300	272	26,5
Van (Van-Muş-Bitlis-Hakkâri)	1.210	1.300	90	7,4
Gaziantep (Gaziantep-Adıyaman-Kilis)	1.089	1.300	211	19,4
Şanlıurfa (Diyarbakır-Şanlıurfa)	1.028	1.300	272	26,5
Mardin (Siirt-Mardin-Batman-Şırnak)	1.028	1.300	272	26,5
Türkiye	1.210	1.300	90	7,4

Kaynak: HİA 2013, Betam Kasım 2015 güncellemesi

Bu veriler ışığında, net asgari ücretin 1300 TL'ye yükseltilmesinin, sadece Temmuz 2015'ten beri geçerli olan 1000 TL ile yeni asgari ücret olması beklenen 1300 TL arasında ücret kazananlarla sınırlı kaldığı takdirde bile, ücret dağılımı ve işgücü maliyetleri açısından oldukça ağır bir yük getireceği görülmektedir. Yapılan varsayımlar altında devlet desteği olmadığı takdirde firmalara yıllık toplam yükün 18 milyar TL olacağı tahmin edilebilir.

Devlet tarafından sağlanacak 110 TL yardım sayesinde bir sene süreyle asgari ücretin firmalar için 1190 TL (1300-110=1190) olacağı düşünülebilir. Yine yapılan varsayımlar altında, Türkiye genelinde ortalama ücretlerin 1689 TL'ye, ortanca ücretlerin ise 1210'a çıkacağı görülmektedir. Bu durumda firmalara gelecek toplam yükün 894 milyon TL ile sınırlı kalacağı tahmin edilmektedir.

Küçük ve orta ölçekli firmalara büyük yük

Tablo 3'te asgari ücret artışından etkilenecek çalışanların toplam istihdamdaki paylarının firma boyutuna göre dağılımları verilmektedir. Veriler asgari ücret artışının nispeten küçük ölçekli firmalarda daha yoğun şekilde hissedileceğine işaret etmektedir. 10 kişiden az çalışanı olan firmaların yarattığı toplam istihdamın yüzde 67,7'si asgari ücret artışından etkilenecektir. Bu firmalar toplam istihdamın yüzde 27,7'sini yaratmaktadır.³ Daha genel olarak 250 kişiden az çalışanı olan firmalarda yaratılan istihdamın yarısından çoğu asgari ücret artışından etkileneceği görülmektedir. Bu firmalar toplam istihdamın yüzde 87,1'ini yaratmaktadır.

³ Yaratılan istihdamın firma büyüklüğüne göre dağılımı Ek Tablo 1'de verilmektedir.

Asgari ücret artışının getireceği nispi yükün firma büyüklüğü arttıkça azaldığı görülmektedir. Bu durum, firma büyüklüğü ile çalışan verimliliği arasında pozitif bir ilişki olduğunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla en düşük verimliliğe sahip çalışanlar küçük ve orta büyüklükteki firmalarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum asgari ücret artışının küçük ve orta ölçekteki firmalara nispeten daha ağır bir yük getireceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla devlet tarafından yapılacak 110 TL tutarındaki yardımdan görece olarak en çok bu firmaların faydalanacağı düşünülmektedir.

Tablo 3 Asgari ücret artış etkilerinin firma boyutuna göre dağılımı

Firma büyüklüğü	
10 kişiden az	67,7
10-24 kişi	57,6
25-49 kişi	56,1
50-249 kişi	53,9
250-499 kişi	49,8
500 ve daha fazla	37,7
Toplam	57,3

Kaynak: HİA 2013, Betam Kasım 2015 güncellemesi

Genel değerlendirme

Asgari ücret, bireylere insani yaşam koşulları sağlamak amacıyla kullanılan bir sosyal politika olarak değerlendirilebilir. Özellikle Türkiye gibi işgücü piyasasına katılma oranlarının düşük seyrettiği ülkelerde asgari ücretin artması hâlihazırda atıl duran işgücünü piyasaya çekebilir. Bu durum, kuşkusuz insan kaynağının verimli kullanımı açısından da önem arz etmektedir.

Diğer taraftan, ekonomik yazında araştırmalar asgari ücret artışlarının Türkiye gibi kayıt dışı işgücü piyasasının geniş bir alan kapladığı ülkelerde kayıt dışılığın artmasına neden olduğunu göstermektedir. Türkiye’de halen ücretli çalışanların yaklaşık yüzde 18’i SGK’ya kayıtsız çalışmakta, -sayıları tam bilinmemekle birlikte- tahminen bir o kadarı da kayıtlı çalışmakla birlikte ücretleri SGK’ya eksik bildirilmektedir. Kayıt dışılık özellikle verimliliği ve ücret düzeyi düşük küçük ve orta boy firmalarda yoğunlaşmaktadır. Üstelik, devlet desteğine rağmen bu firmalar ücret artışları ile büyük bir ek maliyet artışı ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu koşullar altında yüksek asgari ücret artışının kayıt dışılığın artışı neden olması çok muhtemeldir.

Ek Tablo 1 Toplam istihdamın firma ölçeğine göre dağılımı

Firma büyüklüğü	İstihdamdaki payı
10 kişiden az	27,7
10-24 kişi	13,8
25-49 kişi	20,6
50-249 kişi	25,1
250-499 kişi	5,7
500 ve daha fazla	7,2
Toplam	100,0